

Innovació a la Viena del 1900: façanes de pedra i majòlica

Inge Podbrecky
Historiadora de l'Art, Bundesdenkmalamt, Viena
inge.podbrecky@bda.at

La primera tasca que Otto Wagner solia plantejar als nous estudiants de l'escola d'arquitectura de l'Acadèmia de Belles Arts de Viena era un encàrrec molt útil: havien de dissenyar un "städtisches Mietsobjekt der gewöhnlichsten Sorte", és a dir, una casa de pisos d'allò més normal. Era la mena d'encàrrec que tenia més probabilitats de rebre un arquitecte jove en la Viena de fi de segle, una ciutat en expansió. I el mateix Otto Wagner n'havia establert els paràmetres. Els blocs de pisos que havia dissenyat a Wienzeile, que consistien en tres edificis de sis plantes, foren construïts entre 1898 i 1899, i ell mateix hi havia assumit les tres funcions de propietari del terreny, promotor i arquitecte.

Aquests blocs de pisos es consideren una de les obres cabdals de Wagner; en ells s'estableix un pont entre modernitat i tradició. Si bé els plànols de l'interior encara responen al tipus d'organització espacial del segle XIX, les façanes resultaven innovadores. L'acolorida composició fa que destaquin sobre les façanes veïnes en color i materials. Són pràcticament planes, a diferència de les veïnes, amb revestiment arrebossat. Malgrat els diferents materials utilitzats, hi ha un sistema comú que crea un lligam entre les façanes: el ritme de les obertures de les finestres i el fluir de l'ornamentació, que –contràriament al que era habitual al segle XIX– es concentra en les parts superiors de les façanes, creant la impressió que pegen dels entaulaments voladissos. Uns entrants laterals coberts de rajoles de color verd fosc emmarquen la part central de la façana, que sobresurt com si constituís un "quadre" per si mateixa. La innovació prové de la funció simbòlica d'aquestes façanes: amb panells o plaques, queden definides com a elements deslligats, que no suporten res, i anticipen

La majòlica pintada i vidrada a les façanes representà un element pioner per a l'arquitectura vienesa

així les façanes de mur cortina. Un tret important d'aquesta actitud simbòlica és l'ornamentació floral de la Majolikahaus (Casa Majòlica), un gran disseny de nenúfars roses damunt un fons color crema. El disseny gràfic és obra d'Alois Ludwig, un dels alumnes de Wagner, en col·laboració amb Wienerberger, un fabricant vienès de maons, rajoles, terracota i majòlica.

La majòlica pintada i vidrada a les façanes representà un element pioner per a l'arquitectura vienesa, on tradicionalment dominaven els arrebossats. Fins al 1900 s'havia utilitzat majoritàriament per destacar parts aïllades de la façana, però rarament de forma generalitzada. Una de les qualitats importants de la majòlica és la resistència a la contaminació ambiental, i la higiene jugava un paper essencial en el concepte de metròpoli moderna de Wagner. Altres avantatges són el fet que envellaix millor que l'arrebossat i que ofereix la possibilitat d'introduir colors vius en els dissenys. Otto Wagner havia estudiat a Berlín amb K. F. Schinkel i a Viena amb A. Sicard von Sicardsburg, tots dos ferms partidaris de la policromia en l'arquitectura.

La façana de la Majolikahaus fou dissenyada dins el context de la Secession, un grup d'artistes (entre els quals es comptava Otto Wagner) que el 1897 s'havien allunyat de la Künstlerhaus, més conservadora, oposant-se al concepte obsolet d'historicisme i amb l'ambició de crear un Nou Estil que, inspirant-se en els models de l'Europa occidental, expressessin millor l'actitud vital d'aquesta nova generació. Otto Wagner va adoptar el lema "Artis sola domina necessitas" (La necessitat és l'única mestressa de l'art) de Gottfried Semper. El primer conjunt d'edificis construïts a Viena segons el Nou Estil foren els pavellons bessons de Wagner per a l'estació de metro de Karlsplatz (1898-1899), unes construccions amb estructura de ferro farcida d'enormes blocs de marbre.

Un altre dels exponents de la Secession fou l'eslovè Max Fabiani, que havia col·laborat amb Otto Wagner en la construcció del Stadtbahn. El 1899 proposava una resposta immediata a la façana de la Majolikahaus

Otto Wagner, 1898-1899. Majolica tiles designed by Alois Ludwig, on the Majolikahaus's façade

Otto Wagner, 1898-1899. Majòliques dissenyades per Alois Ludwig, a la façana de la Majolikahaus

Innovation in 1900s Vienna: Stone and Majolica Façades

Inge Podbrecky
Art Historian, Bundesdenkmalamt, Vienna
inge.podbrecky@bda.at

Otto Wagner's first-term students used to be greeted at the Vienna Fine Arts Academy school of architecture with a most useful assignment: they were to design a "städtisches Mietsobjekt der gewöhnlichsten Sorte", an urban apartment building of the most commonplace kind. This was the type of building a young architect was most likely to be commissioned to design in expanding *fin-de-siècle* Vienna. Otto Wagner himself had set the standard. His block of flats in Wienzeile, consisting of three, six-storey buildings, was constructed in 1898/99. Wagner himself worked in the threefold capacity of site owner, developer and designing architect.

This block of flats, known as the Majolikahaus, is considered one of Wagner's major works, bridging the gap between tradition and modernity. Whereas the interior plans still follow 19th-century criteria in terms of spatial organisation, the façades signified a breakthrough. They stand out strikingly against adjacent façades due to their use of colour and material yet are almost completely planar, unlike their plaster neighbours. In spite of these different

materials, the façades are linked by a common system: the proportions of the window openings and flowing ornament. This decoration, contrary to customary 19th-century construction, is concentrated on the upper parts of the façades, thus seemingly hanging down from the projecting entablatures. The central

Painted and glazed majolica on facades was an innovative element in Viennese architecture

section of the façade contains lateral recesses clad in dark green tiles, and so makes its own statement. The breakthrough lies in the symbolic function of these façades: as planes or plates. They are defined as detached, non-supporting elements of the building, thus anticipating modern curtain wall façades. An important feature of this symbolic attitude is the Majolikahaus's floral decoration, a huge overall design of pink water lilies on a cream-coloured backdrop. The graphic design was created by Alois Ludwig, one of Wagner's students, in collaboration with Wienerberger, a traditional Viennese producer of bricks, tiles, terracotta and majolica.

Otto Wagner, 1898-1899. The Majolikahaus / Otto Wagner, 1898-1899. Casa Majòlica

IN DEPTH

Otto Wagner, 1898-1899. Metro station located in Karlsplatz, with floral designs by Joseph Maria Olbrich

Otto Wagner, 1898 -1899. Estació de metro a la plaça Karlsplatz, amb dissenys florals de Joseph Maria Olbrich

Painted and glazed majolica on façades was an innovative element in traditionally plaster-dominated Viennese architecture. Up until 1900, it had mostly been used for the accentuation of single façade sections yet rarely as an overall material. One of majolica's outstanding qualities is its resistance to environmental pollution. As well as this, hygiene played an essential role in Wagner's concept of the modern metropolis. Other benefits are that it ages better than plaster and offers the possibility of integrating bold colours into designs. Otto Wagner had studied in Berlin with K. F. Schinkel and in Vienna with A. Sicard von Sicardsburg, both fervent exponents of polychromy in architecture.

The Majolikahaus façade was designed within the context of the Secession, a group of artists (among them Otto Wagner) who had seceded from the more conservative Künstlerhaus in 1897, opposing the outdated concept of historicism. Their ambition was to create a New Style which, inspired by western European models, would better express the younger generation's attitude to life. As for Otto Wagner, he adopted his motto, "Artis sola domina necessitas" (Art's only mistress is necessity), from Gottfried Semper. Vienna's first group of buildings in the New Style were Wagner's twin pavilions of the Karlsplatz Metro Station (1898/99), iron frame constructions filled by large marble slabs.

Floral designs by Joseph Maria Olbrich on the Karlsplatz metro station façade
Disseny floral de Joseph Maria Olbrich a la façana de l'estació de metro de Karlsplatz

General view of the Karlsplatz metro station by Otto Wagner, 1898-1899 / Vista general de la façana de l'estació de metro de Karlsplatz d'Otto Wagner, 1898-1899

Max Fabiani, 1900-1902. Artaria House in Kohlmarkt street / Max Fabiani, 1900-1902. Casa Artaria al carrer Kohlmarkt

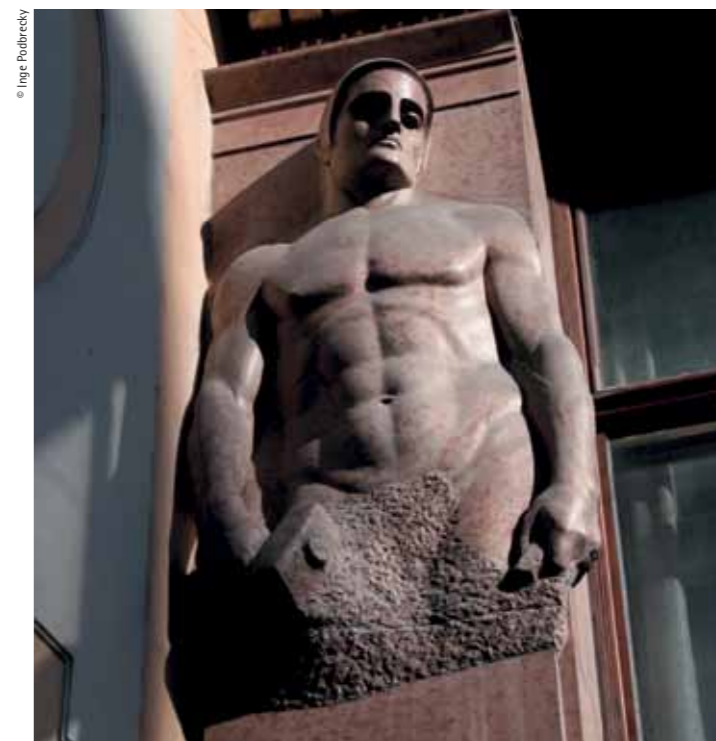
de Wagner quan va revestir la Casa Portois & Fix, als números 59-61 del carrer Ungargasse, amb pirogranit, un producte de ceràmica cuita a temperatures extremadament altes i que produïa la fàbrica Zsolnay de Pécs, Hongria (vegeu el número 3 de *coupDefouet*, 2004). Però a diferència dels ornaments florals de la Majolikahaus, que semblen fluir per la façana, Fabiani va seguir un model geomètric purista de rajoles de diferents colors que van establir una relació. Aquesta relació no s'interromp per destacar els marges de l'edifici, sinó que suggereix més aviat una expansió més enllà dels límits d'aquest. Les rajoles acolorides i brillants creen la impressió d'una superfície aquàtica immaterial que llambreja sota la llum del sol, un efecte que resulta en certa forma contradictori amb l'actitud purista del model. El resultat és una tensió certament interessant del conjunt del disseny, massa radical per a l'època i mancat seguidors. Els marcs marrons de les finestres, lleugerament sortints, contrasten amb els tons verdosos de les rajoles. Les cobertes de les llindes de les finestres afegeixen un detall enginyós i alhora funcional: imitant cortines tèxtils amb bronze, van ser dissenyades per protegir els arcaus de les inclemències del temps.

Gairebé simultàniament, Fabiani va ocupar-se del disseny de l'Artaria-Haus al Kohlmarkt, al centre de la ciutat. El solar, profund i estret, presentava dificultats que Fabiani va resoldre col·locant una elegant escala oval al cor de l'edifici. La partició horitzontal de la

façana reflecteix la divisió funcional entre la zona comercial i els pisos residencials del damunt. Aquests estan revestits amb plaques de marbre blanc de Carrara, que contrasten amb la pedra calcària hongaresa de taques vermelloses utilitzada per emmarcar les finestres. Les finestres, uniformement distribuïdes, són tribunes volades. Les parts superiors es divideixen en petites seccions, amb uns arcaus que sobresurten de manera pronunciada. A una escala més petita, sembla que reproduïxin la cornisa que, amb els seus ornaments daurats, salva la distància entre la línia de l'edifici i les dels edificis veïns, més antics, amb una estructura que gairebé recorda un paraigua i que sembla d'inspiració japonesa. En les parts inferiors de l'àrea revestida, unes petites fixacions de bronze per a les plaques sembla que vulguin mostrar que la façana no és massissa, sinó recoberta de pedra.

Així, doncs, és possible que Fabiani inspirés el famós edifici Postsparkasse (banc postal) d'Otto Wagner, construït els anys 1903-1906 (amb afegits dels anys 1910-1912), un dels edificis clau de l'arquitectura moderna. Es tracta d'un edifici compacte, amb una divisió regular de pisos i una alternança estricta de parets i obertures. L'exterior està revestit amb una capa de plaques de marbre subjectes amb cargols de ferro amb una tapa d'alumini enroscada. Aquestes no tenen una funció real, sinó la de mostrar el sistema de muntatge i, tenint present la funció de l'edifici, donar la idea d'un cofre del

Another exponent of the Secession was the Slovene Max Fabiani, who had collaborated with Otto Wagner in the construction of the Stadtbahn. In 1899, he proposed an immediate response to Wagner's Majolikahaus façade by cladding the Portois & Fix house in Ungargasse 59-61 in Pyrogranit, a ceramics product baked at extremely high temperatures and produced at the Zsolnay factory in Pécs/Hungary (see *coupDefouet* 3/2004). But in contrast to the Majolikahaus's floral ornamentation, which seems to flow across the façade, Fabiani conceived a geometrically purist pattern of differently coloured tiles to create a rapport. This rapport is not limited in a way that emphasises the building's contours, but rather suggests a stretching beyond these boundaries. Somehow contradictory to such a purist attitude in the pattern, the atmospheric impression of the colourful and glossy tiles conveys the feeling of the fragmented surface of water glittering in the sunlight. The result is a most interesting tension in the overall design – far too radical for its time. Hence it gained few adepts. The fresh green shades of the tiles are contrasted by slightly projecting window frames in brown. A witty yet functional detail is added by the sheathings of the window lintels; imitating textile draping in bronze, they were designed to protect the architraves from the weather.

Statue by Alfonso Canciani located on the façade of the Artaria House by Max Fabiani
Estàtua, obra d'Alfonso Canciani, ubicada a la façana de la casa Artaria de Max Fabiani

Max Fabiani, 1899-1900. Portois & Fix house in Ungargasse street, 59-61. Tiles produced at the Zsolnay factory in Pécs
Max Fabiani, 1899-1900. Casa Portois & Fix, al carrer Ungargasse, 59-61. Ceràmiques produïdes per la fàbrica Zsolnay de Pécs

Above: The Postsparkasse by Otto Wagner, (1903-1906 and 1910-1912). Below: Side view of the main entrance to the building
A dalt: el Postsparkasse d'Otto Wagner (1903-1906 i 1910-1912). A baix: vista lateral de l'entrada principal de l'edifici

tesor. En qualsevol cas, la façana de Wagner pot considerar-se una síntesi de les contribucions vieneses a la interpretació moderna de la relació entre el nucli de l'edifici i les façanes: un pas audaç que du a la separació total dels elements de suport i els de revestiment i que esdevindria pioner en l'arquitectura moderna.

Jože Plečnik, de Ljubljana, i un altre dels estudiants avantatjats d'Otto Wagner, va començar a treballar a la Zacherlhaus el 1903. L'edifici fou concebut com una construcció amb estructura de ferro i una façana llarga i plana que es corba amb dinamisme allà on el solar és més estret. Damunt dels pisos comercials, l'edifici està cobert amb pedra. Al capdamunt, un seguit d'atlants de Franz Metzner afegeixen un efecte escultural espectacular al conjunt. Les plaques de granit polit de la façana no estan subjectes directament a les parets, sinó que hi estan unides per uns perfils lleugerament sortints del mateix material. Això possibilitava traçar qualsevol corba que es volgués a la façana, i ajudava a crear un revestiment que té qualitats tant gràfiques com esculturals. Les finestres quedaven subordinades a la quadrícula modular de tot el disseny. L'enorme escultura de bronze de Ferdinand Andri a la part més allargada de la façana, que representa Sant Miquel matant el drac, es va afegir el 1909. En referència a la professió de qui havia fet l'encàrrec –fabricava insecticides–, l'escultura aviat va ser coneguda amb el sobrenom de *matainsectes*.

Almost simultaneously, Fabiani provided the design for the Artaria-Haus at the Kohlmarkt city centre. The lot, deep and narrow, presented difficulties that Fabiani resolved by placing an elegant oval staircase in the building's core. The façade's horizontal partition reflects a functional division of the commercial area from the residential floors above. The latter are clad in snow-white Carrara marble slabs, contrasted by red-spotted Hungarian limestone for the window frames. The windows, evenly distributed, are projecting bay-windows. Their upper parts are divided into small sections, with strongly projecting architraves. On a smaller scale, they seem to echo the boldly projecting entablature with its gilded decoration that is bridging the gap between the building's own building line and those of its older neighbours with an almost umbrella-like structure, creating an overall impression of Japanese inspiration. The lower parts of the clad area boast small bronze fixings for the slabs which seem to want to reveal that the façade was not massive but stone-coated.

Thus, Fabiani may have inspired Otto Wagner's famous Postsparkasse (postal savings bank) building of 1903-06 (addition 1910-12), one of the key buildings of modern architecture. A compact block, the building has evenly spaced floors and strict alternations of walls and openings. The outside is clad with marble slabs mounted using iron bolts to which aluminium

caps were screwed. These have no real function but to display the assembly system and – evoking the building's function – resemble the rivets on an antique coffer. Nevertheless, Wagner's façade may be seen to summarise Vienna's contribution to a modern interpretation of the relationship between the building's core and façades: a bold step towards complete separation of supporting and cladding elements which was to become state of the art in modern architecture.

Jože Plečnik from Ljubljana, another of Otto Wagner's gifted students, started work on the Zacherlhaus in 1903. The building was conceived as an iron frame construction with a long, flat façade culminating in a dynamic curve at the lot's narrow end. Above the commercial floors, the building is clad in stone. Atop, a series of atlantes by Franz Metzner add a dramatic sculptural effect to the whole. The façade's highly polished granite tiles are not directly attached to the walls, but attached to slightly protruding profiles of the same material. This made it possible to follow any desired curve in the façade, and helped to create a cladding that has both graphic and sculptural qualities. Windows were subordinated to the modular grid of the overall design. The huge bronze sculpture by Ferdinand Andri on the façade's longer side, Saint Michael killing the dragon, was added in 1909. Due to the commissioner's profession – an insecticide manufacturer – the sculpture was quickly dubbed the "Bug Killer".

Jože Plečnik, 1903-1905. Zacherl House / Jože Plečnik, 1903-1905. Casa Zacherl